

در سودای نظام داد

جهان‌شناسی ایرانی و اندیشه‌ی سیاسی

در سودای نظام داد

جهان‌شناسی ایرانی و اندیشه‌ی سیاسی

دکتر کمال پولادی

در سودای نظام داد

جهان‌شناسی ایرانی و اندیشه‌ی سیاسی
کمال پولادی

ویرایش: تحریریه‌ی نشرمرکز

حروف‌چینی، نمونه‌خوانی، صفحه‌آرایی: بخش تولید نشرمرکز

طرح جلد: ابراهیم حقیقی

© نشرمرکز چاپ اول، ۱۳۹۷، شماره‌ی نشر ۱۲۸۲، ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۳-۳۹۴-۹

نشرمرکز: تهران، خیابان دکتر فاطمی، رو به روی هتل لاله، خیابان باباطاهر، شماره‌ی

تلفن: ۸۸۹۷۰۴۶۲-۳ فاکس: ۸۸۹۶۵۱۶۹

Email: info@nashr-e-markaz.com

◎ nashremarkaz

همهی حقوق محفوظ است.

تکثیر، انتشار، بازنویسی و ترجمه‌ی این اثر یا قسمی از آن به هر شیوه، از جمله فتوکپ، الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش بدون دریافت مجوز قبلی و کمی از ناشر ممنوع است.
این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

- سرشناسه پولادی، کمال، ۱۳۲۸ - عنوان و نام پدیدآور در سودای نظام داد، جهان‌شناسی ایرانی و اندیشه‌ی سیاسی / کمال پولادی
- مشخصات ظاهری شن، ۲۱۰ ص. پاددادشت عنوان اصلی Political Science Iran Philosophy History
- موضوع علوم سیاسی - تاریخ ایرانی ۹ م ۱۳۹۷ / ۸۴ ب ۹ / JA ۵۰-۹۵۵
- شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی ۵۱۵۹۴۹۶

فهرست

۱	پیش‌گفتار
فصل اول	
۵	سرچشمه‌های جهان‌شناسی ایرانی
۶	۱. کیهان‌شناسی و منابع آن
۱۶	۲. وجه مضمونی جهان‌شناسی ایران
۳۰	۳. وجه صوری-ساختاری نظام جهان‌شناسی ایرانی
فصل دوم	
۴۴	۱. نظام آفرینش و نظام داد
۵۵	۲. فروغ کیهانی و نظام دادورزی
۶۲	۳. زمامدار بهمثابه‌ی نقطه‌ی پیوند نظام و عدل
فصل سوم	
۷۲	در مسیر گذار از دوگانه‌باوری به یگانه‌باوری
فصل چهارم	
۹۲	منابع و مبانی جهان‌شناسی در گذر به ایران میانه
فصل پنجم	
۱۱۲	نظام داد در پرتو سودای پیوند عقل و وحی
۱۱۴	۱. پیوند فلسفه و دیانت
۱۱۹	۲. دولت نیکوکاران
۱۲۶	۳. نظام معقول جهان بهمثابه‌ی الگوی نظام داد

فصل ٦

بیوند عقل و کشف و آرمان عدل ۱۳۶

فصل ٧

آرمان عدل و ادغام عقل و شرع ۱۵۶

فصل ٨

مرور و جمع‌بندی ۱۸۱

کتاب‌شناسی ۱۹۷

پیش گفتار

این نوشته، مثل دیگر نوشه‌های نگارنده، در درجه‌ی اول برای کارهای درسی و دانشگاهی در نظر گرفته شده است، هرچند مخاطبان عام نیز از نظر دور نبوده‌اند. با توجه به کتاب‌های چندی که درباره‌ی اندیشه‌ی سیاسی در ایران نوشته شده، این کتاب دو منظور را در این حوزه دنبال کرده است. نخست آن‌که مباحث بیشتری را به اندیشه‌ی سیاسی در ایران باستان، حیطه‌ای که هنوز کار قابل توجهی در آن صورت نگرفته است، اختصاص دهد. دیگر آن‌که منبعی باشد در دوره‌ی تحصیلات تکمیلی که در آن بر رابطه‌ی متأفیزیک ایرانی با اندیشه‌ی سیاسی تأمل شده است. اندیشه‌ی سیاسی در تاریخ ایران تقدير غریبی داشته است، غریب هم به این معنا که در میان شاخه‌های روینده و پررونق در دوره‌ی اسلامی جایگاه نام‌آشنای نداشته است و هم به این معنا که بیش از این‌که با مسائل زمینی سروکار داشته باشد، در عالم آسمانی سیر می‌کرده است. یا بهتر بگوییم، آن‌جا که با مسائل زمینی سروکار داشته است (مثل اندیشه‌ها، سیاست‌نامه‌ها، شریعت‌نامه‌ها) کمتر به اندیشه‌ورزی و ژرف‌کاری نظری عنايت داشته است، و در آنجا که با دنیای اندیشه‌ورزی عالمانه پیوندی داشته است (مثل فلسفه و حکمت)، کمتر با جهان واقع در آشتبی بوده است.

اندیشه‌ی سیاسی در ایران از جهت دیگری هم ویژگی نمایانی داشته است، و آن عبارت است از پیوند (هرچند رؤیایی) با مفهومی از عدل یا، در شاهنامه‌ی

فردوسی، نظام داد. در تمام نظام‌های آگاهی اسطوره‌ای، تعبیری از مفهوم عدالت هسته‌ی مرکزی متفاصلیک کیهان‌شناختی است. در کیهان‌شناسی ایران‌شهری نخست مفهوم ارته و بعد مفهوم آشه بیان گر این معناست. اشهی اوستایی بازتاب نیاز انسان به سامانی استوار در مناسبات اجتماعی است که در نمادپردازی‌های جهان‌بینی اسطوره‌ای به امر قدسی تبدیل شده است و پایه‌ی متفاصلیک کیهان‌شناختی (به مثابه‌ی جوهر بینش ایرانی در حوزه‌های گوناگون از جمله سرشت قانون) قرار گرفته است. آشه مفهومی است که منظورهای چندی را همچون قانون، عدل، حقیقت، راستی، راستکاری، که همه از ضرورت‌های اولیه‌ی زندگی اجتماعی هستند، در خود مبتلور می‌کرده است. در تمام تمدن‌های باستانی مفاهیمی نظیر آشه دیده می‌شود. مفاهیم می در کیهان‌شناسی بین‌النهرینی، مهات در کیهان‌شناسی مصری، تائو در کیهان‌شناسی و سپس حکمت چینی، ارتسه و سپس درمه در کیهان‌شناسی هندی — مفاهیمی که از یک نظام کلی، فراگیر و سراسری در هستی حکایت دارند — محور تفکر متفاصلیک کیهان‌شناختی به‌شمار می‌روند.

در ایران، چه در دوره‌ی باستان و چه در دوره‌ی اسلامی، دو مفهوم آشه و فره به عنوان نخستین مفاهیم برآمده از متفاصلیک کیهان‌شناختی (مفهوم نخست در بخش متقدم‌تر و مفهوم دوم در بخش متاخرتر رشد متفاصلیک) در قالب‌هایی نو و به مثابه‌ی ایده‌ی مرکزی منظومه‌های فلسفی، حکمی و کلامی حضوری پایدار و پویا داشته‌اند. آشه در مفاهیم دینا (دین) و عقل کلی، و فره در مفاهیم نور و جوهرِ حرکت جان‌مایه‌ی جریان‌های اصلی فلسفه، حکمت، کلام و عرفان نظری را ساخته‌اند. چنین سیری در متفاصلیک ایرانی در که خاصی از سیاست و گرایش خاصی را در اندیشه‌ی سیاسی پدید آورده است که در این نوشته موضوع جستجوست.

این نوشته تحول جهان‌شناسی و اندیشه‌ی سیاسی در ایران را با منطق پویش درونی خود اندیشه دنبال کرده است. بی‌تردید تحولات عینی در این پویش نقش خود را داشته است که موضوع بحث این نوشته ببوده است. در هر حال، با مسیری که طی شده است، نگارنده در انتها به طرح این نظر خطر کرده است که اندیشه‌ی سیاسی در آخرین منزل این تحول، و در مواجهه با نیازهای جدید راه را برای نوسازی اندیشه‌ی سیاسی همسو با مقتضیات مدرن گشوده است.

جا دارد در این جا از همکاران در تحریریه‌ی نشرمرکز که برای ویرایش کتاب زحمت‌های بسیاری متحمل شدند تشکر کنم. بدون زحمت آن‌ها اشکالات این نوشته بسیار بیشتر از این می‌بود که اکنون هست.

توضیحی در مورد ضبط واژه‌ها:

در این کتاب، گاه به اقتضای متون یا دوره‌های تاریخی متفاوت، ضبط‌های متفاوتی برای یک واژه‌ی واحد به کار رفته است. به عنوان مثال:

۱- «کیهان‌شناسی» برای جهان‌شناسی در دوره‌ی جهان‌بینی اسطوره‌ای و «جهان‌شناسی» برای دوره‌های دیگر.

۲- «اهوره‌مزده» در همه‌ی متون، و ضبط‌های دیگر چون «اهورامزدا» یا «هورمزد» در نقل قول از متون دیگر.

۳- «میتره» برای گاهان و اوستای کهن، «میترا» برای دوره‌ی ساسانی و متون پهلوی و «میتره» به طور عام.

۴- «فره» در دوره‌ی کهن و «فر» در متون پهلوی

۵- «گاهان» تصحیف «گاناهها» و «گانه‌ها» است.

۶- «دروگ» و «دروخ» در اوستای کهن و «دروغ» در فارسی جدید.